

într-o perspectivă istorică și etnofolclorică, problema corupției angajează însăși identitatea românească, fie în raport cu popoarele vecine (ruși, greci, turci...), fie la nivelul (i)legalității la români. Prin legi și instituții de combatere a corupției, statul român se comportă ca un „doctor” ce „prescrie terapiile potrivite”, spre „a recrea o ordine naturală și morală pierdută”.

Fără a oglindi doar un anumit tip de practică antropologică sau o „problemă” de teren în stil monografic, lucrarea de față reușește să „evoce” și să „prospec-teze” în egală măsură. Cunoașterea antropologică a societății românești contemporane se vedește, astfel, a fi ea însăși un „proces”, o experiență a acumulărilor empirice și teoretice mai vechi sau mai noi, similar cu aspectele socioeconomice ale „tranziției” postcomuniste în Europa Centrală și Orientală. Cititorul beneficiază, astfel, nu atât de o „perspectivă” interpretativă privilegiată, atotlămuritoare și exhaustivă, cât de o pluralitate de abordări, românești și străine (în acord cu relativismul disciplinei...), cu o valoare orientativă – cum apreciază în introduce-re unul dintre editori – pentru viitoarele cercetări în domeniu. Nu doar interesul intrinsec al studiilor reunite aici, ci și exigențele noi ale profesionalizării antropologiei culturale în România invită de pe acum la elaborarea altor lucrări de profil, care, fără a rezona în mod necesar cu ideile expuse în acest volum, să aspire către un nivel comparabil de problematizare.

Marin Constantin

Peter Skalník (ed.)

A Post-Communist Millenium. The Struggles for Sociocultural Anthropology in Central and Eastern Europe, Prague Studies in Sociocultural Anthropology 2, Praga, Charles University of Prague and University of Pardubice, Roman Mísek – SET-OUT, 2002 (195 p.)

Tema centrală a acestei lucrări colective e problema profesionalizării antropologiei socioculturale în Europa Centrală și Orientală, înainte și după 1989. Volumul este coordonat de Peter Skalník (reprezentant de frunte al Școlii cehe de antropologie socială, cu o carieră academică în Africa de Sud și Olanda, și inițiator după 1990 al unei serii de publicații de profil – „Prague Studies in Sociocultural Anthropology”. Editorul acuză (în introducere) „cercul vicios” ce face ca în această „regiune dezavantajată istoric” disciplina în discuție să nu fie recunoscută întrucât nu are „docenți” și să nu aibă asemenea specialiști întrucât nu figurează în registrele oficiale ale științelor. De aici decurg o seamă de importante implicații – politico-ideologice, dar și conceptual-metodologice – la nivelul instituționalizării antropologiei (în universități, institute de cercetare, muzee, conferințe și publicații etc.) în lumea central- și est-europeană.

Ca devenire istorică, antropologia socioculturală parcurge astfel drumul de la o *scientia illicita* sub regimul comunist la o disciplină novatoare și chiar „revoluționară”, după 1989. Mai mulți autori evocă înfierarea antropologiei ca „știință burgheză” sau „imperialistă” în epoca de supremație ideologică a materialismului istoric (Josef Kandert și P. Skalník, Cehia,

Lia Melikishvili, Georgia ; vezi și Grazina Kubica, Cehia), situație similară cu statutul de „pseudoștiință burgheză și reacționară” a sociologiei în România între 1948 și 1965 (cf. Gheorghiu Geană). În post-comunism, în schimb, antropologia e proclamată (ca în Ungaria, cf. László Kürti) a fi o „știință democratică”, venită din afara lumii academice central- și est-europene, sau chiar exaltată (ca în Slovenia – cf. Rajko Muršič) drept o „mântuire științifică”.

E dificil de precizat, în cazul Europei Centrale și de Est, măsura în care dezvoltarea terminologică dintre *etnografie*, *etnologie* și *antropologie* ține de rațiuni teoretice sau de un anumit context socio-politic. Dacă preferința pentru *etnologie* sau *národopis* (în Cehia – cf. P. Skalník ; sau Slovenia – cf. R. Muršič) are un substrat ideologic centrat pe afirmarea sau definirea identității naționale (vezi și Janusz Mucha, în cazul Poloniei), *etnografia* e asociată de cele mai multe ori (după model sovietic) cu studiul „culturii materiale” (vezi Serghei Sokolovski, Rusia ; J. Mucha, Polonia ; Alexandra Bitušiková, Slovacia). După 1989, numeroase departamente sau facultăți de „etnografie” sau „etnologie” din regiune își vor schimba titulatura în favoarea „antropologiei”, fenomen descris ca o „modă” (cf. Vesna Godina, Slovenia ; A. Bitušiková, Slovacia), ca „magie” (cf. P. Skalník, Cehia) sau, pur și simplu, ca „diletantism” (cf. G. Geană, România). Dincolo de preferințele terminologice și de tribulațiile naționaliste ale acestora, practica antropologică central- și est-europeană își află însă și însemnate repere epistemologice. Opțiunea pentru *anthropology at home* (în raport cu *anthropology abroad*) este, în acest sens, relevantă fie pentru nevoia valorificării propriului material etnografic (cf. Magdalena Elchinova, Bulgaria), fie din considerente etnocentrice (cf. R.

Muršič, Slovenia), fie dintr-o filiație sociologică și coabitare cu bioantropologia (cf. G. Geană, România). Procesul de „denativizare” a antropologiei din Europa Central-Răsăriteană (G. Geană) este încă la începuturile sale, dacă exceptăm *fieldwork*-ul lui Bronisław Malinowski din Insulele Trobriand sau cariera de africanist a lui Ladislau Holy (cf. J. Kandert). În sfârșit, tipul de abordare *at home* pare să omită unele metode definitorii pentru antropologia clasică, precum observarea participativă și comparația (cf. V. Godina).

Lipsa unei experiențe central- și est-europene în studiul „altor culturi” are, ca o vigoasă (deși nu suficientă) contrapondere, dezvoltarea unor tradiții naționale de cercetare bioantropologică și etnofolclorică. Un exemplu onorant în această privință este Școala românească de antropologie fizică întemeiată de profesorul Francisc Rainer și perpetuată în institutul bucureștean creat tot de el în 1940. V. Godina compară „tradiția românească” interbelică de antropologie biologică și numele lui Rainer cu tradiția poloneză de antropologie socială, întemeiată de Bronisław Malinowski, în vreme ce G. Geană amintește „cadru instituțional” și „adăpostul” pe care bioantropologia le-a oferit (din 1964) celui dinăi departament național de antropologie socioculturală. Instituții de antropologie fizică sunt semnalate și în alte țări din regiune, ca Slovenia (institutul fondat de profesorul Božo Škerlj la Ljubljana în 1946 – cf. R. Muršič) sau Bulgaria (cf. M. Elchinova). Muzeele și institutele de etnografie și/sau folclor ori arheologie au, de asemenea, antecedente interbelice (de pildă, în Slovenia, cu Muzeul de Etnografie din Ljubljana din 1923 – cf. R. Muršič) și o activitate menținută sau chiar încurajată de regimurile comuniste respective, ca în Bulgaria (cf. M. Elchinova), Polonia (cf. J. Mucha) și, mai ales, Rusia, cu cele peste 300 de

echipe de cercetare ale Institutului de Etnografie din Moscova (cf. S. Sokolovski). În comunism, acest interes (adesea exclusiv) pentru istoria, folclorul sau „cultura materială” a propriei țări s-a concretizat în numeroase cataloage, atlase sau colecții muzeale; abordarea empirică, descriptivă nu a favorizat însă și dezvoltări teoretice, dat fiind „controlul partidului asupra interpretării” (S. Sokolovski). La nivel universitar, predarea etnologiei este mai timpurie (de exemplu, la Universitatea din Ljubljana în 1940) decât în cazul antropologiei socioculturale (introdusă la Universitatea din Ljubljana în 1965 și la Universitatea din București în 1972 – cf. R. Muršič și, respectiv, G. Geană).

Schimbările politice din Europa Centrală și Orientală după 1989 vor avea importante consecințe și asupra antropologiei. Apar noi instituții, departamente, cursuri universitare și publicații de specialitate. La Poznań și Varșovia, catedrele universitare se numesc acum „de etnologie și antropologie culturală” (cf. J. Mucha), iar la Universitatea din Miskolc a luat ființă un program de „antropologie culturală și vizuală” (cf. L. Kürti). Universitatea din Plovdiv dezvoltă programele „Etnologia urbană” și „Etnologia montană” (cf. M. Elchinova), în vreme ce Universitatea din Praga găzduiește (1992) Conferința Asociației Europene a Antropologilor Sociali (cf. P. Skalník). În Bulgaria se editează revista *Studies in Anthropology* (M. Elchinova), iar în Cehia periodicul *Cargo. A Journal of Cultural/Social Anthropology* (P. Skalník). Antropologii ajung chiar să-și reprezinte țara ca ambasadori (cazul cehilor Peter Skalník, în Liban, și Václav Hubinger, în Portugalia – cf. P. Skalník).

Cu toate acestea (spre a reveni la tema centrală a cărții), instituționalizarea și profesionalizarea disciplinei în regiune rămâne o „luptă” deschisă. Antropologia

socioculturală nu e inclusă în nomenclatorul specializărilor academice acreditate (și finanțate) guvernamental (vezi M. Elchinova pentru Bulgaria, P. Skalník pentru Cehia, A. Bitušíková pentru Slovacia). Contextul naționalist (mereu prezent) duce la „politizarea” (ne)recunoașterii oficiale a antropologiei, ca în Slovenia, unde unii „etnologi” cred că „nimeni nu-i poate cunoaște mai bine pe sloveni decât ei înșiși” (cf. R. Muršič). Această stare de lucruri menține, între altele, o dependență a disciplinei de resursele materiale occidentale acordate de instituții precum Open Society Foundation sau Centre Français de Recherche en Sciences Sociales (Praga) (cf. P. Skalník). O materializare a unor asemenea finanțări este și intensificarea contactelor dintre etnoantropologii central- și est-europeni și colegii lor occidentali, cu prilejul unor conferințe europene de antropologie (Praga, 1992; Varșovia, 2000) sau în cadrul Central European University (cf. L. Kürti), ca și munca de teren desfășurată de studenți din Wrocław în țările învecinate sau chiar în Africa (cf. J. Mucha).

Având relevanță teoretică pentru diferențele dintre „antropologie” în sens occidental și „etnologia” central- și est-europeană, studiul lui Bernhard Streck asupra eticii muncii în Europa de Vest și de Est are ca punct de pornire o scriere a economistului rus Alexandr Ceaiarov (1923) asupra gospodăriei din Rusia de dinaintea colectivizării. Autorul observă mai întâi că teza lui Ceaiarov – „țăranii ruși sunt cei care decid când și cât să muncească”, rezultatul fiind o economie de subzistență – ignoră valorizarea religioasă diferită a „muncii ca povară” în Rusia (un ritualism costisitor al țăranilor față de „bogata Biserică Ortodoxă”) în raport cu ascetismul protestant bazat pe „bucuria de a munci” din Occident. În al doilea rând, Ceaiarov nu ține seama –

potrivit lui Streck – de experiența istorică a aservirii fiscale a țăranilor ruși, fapt care – la fel ca invaziile străine – i-ar fi făcut pe aceștia să „nu își risipească forța de muncă”.

Lucrarea se încheie cu recenzarea de către L. Kürti și P. Skalník a unor monografii mai vechi sau mai noi, datorate unor antropologi occidentali și vizând spațiul eurasiatic, între care: M. Burawoy și K. Verdery (eds), *Uncertain Transition: Ethnographies of Change in the Post-Socialist World* (1999), K. Verdery, *The Political Lives of Dead Bodies: Reburial and Post-Socialist Change* (1994). Dintre concluziile autorilor, am reținut observația lui Kürti despre „incertitudinea proiectului” unei antropologii postsocialiste în Est, distinctă de perspectiva occidentală, și recomandarea lui Skalník pentru o muncă etnografică de echipă în regiune, în condițiile în care antropologii străini scriu despre națiuni întregi pe baza unei „experiențe de teren limitate”, „nu au în mod automat o mai bună percepție”, iar în Europa Centrală și Răsăriteană „subiecții [cercetării] înțeleg, prin educația lor, ceea ce antropologii scriu despre ei”.

Concluzia principală a acestei cărți, poate neașteptată, însă demonstrată astfel, „la nivel regional”, este că întârzierea introducerii sau recunoașterii academice a antropologiei socioculturale în Europa Centrală și Răsăriteană reflectă procesele sociopolitice din regiune, de dinainte și de după 1989. Denumită ca „știință burgheză” sub comunism și opusă astfel materialismului istoric profesat oficial, antropologia intră *volens, nolens* într-un joc ideologic și în niște raporturi de putere încă active (după toate probabilitățile) și în prezent. Situația periferică a disciplinei pe ansamblul specializărilor academice central- și est-europene depășește, atunci, cadrul unei dispute strict terminologice sau teoretice (cum o sugerează unii dintre

„etnografii” sau „etnologii” autohtoni), spre a deveni, din nefericire, „exponentul” intelectual al unei „corectitudini politice” care nu ar trebui vreodată și undeva să ajungă criteriu de validare științifică. Cum istoria sa o probează, antropologia nu s-a constituit ca reacție ideologică la corpul celorlalte științe socioumane (cu care ea întreține, de altfel, fructuoase relații de interdisciplinaritate), ci ca operă – mereu perfectibilă – a efortului uman de autocunoaștere. Că lucrurile stau astfel o dovedește însuși freământul conceptual și metodologic al disciplinei, prezent inclusiv în volumul de față prin dezbaterile dintre practica antropologică *abroad vs. at home*, prin proliferarea fecundă a unor noi publicații și direcții de cercetare, prin emulația produsă printre noile generații de studenți etc. Acesta este, credem, semnul vitalității unei *discipline*, nu al unei doctrine, și el exprimat limpede prin cuvintele editorului lucrării, Peter Skalník: „Va veni timpul când politicile antropologiei sociale se vor preocupa mai degrabă de aplicarea criteriilor meritocratice în evaluarea învățământului și cercetării [de profil] decât de lupta pentru simpla recunoaștere a antropologiei sociale ca disciplină independentă și de crearea unor posturi pentru această disciplină”.

Marin Constantin

André Sirota

Figures de la perversion sociale, Paris, EDK, 2003 (238 p.)

André Sirota este unul dintre cei mai fideli prieteni ai psihologilor din Iași, a fost cel împreună cu care am inițiat primele proiecte Tempus, ne-a ajutat să punem pe picioare primele module postuniversitare francofone, a fost de mai multe ori în misiuni la Iași pentru a ține cursuri, a